

Správa hradu

Národní památkový ústav, státní zámek Ratibořice,
Ratibořice 1, 552 03 Česká Skalice
www.hrad-vizmburk.cz

Provozovatel hradu

Sdružení pro Vízmburk, z. s., Havlovice 38, 542 32 Úpice,
www.vizmburk.cz

Informace k expozici a otevírací době

www.vizmburk.cz

GPS souřadnice

N 50.4851178°, E 16.0498347°

Text: Jiří Balský, Jiří Slavík
Fotografie: fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Josefově.
Mapa: ©ČÚZK.
Tisk: fronte s. r. o.

V roce 2025 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.
3. vydání

Publikace vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Elektronická verze je volně ke stažení na webových stránkách
www.npu.cz/cs/uop-josefov/sluzby/publikace

ISBN 978-80-88226-45-1

ARCHITEKTURA HRADU

Vizmburk byl postaven na jižním konci postupně se zužující ostrožny, ze tří stran dobře chráněné vysokým strmým svahem. Přístup k hradu vedl ze severu přes dosud nedostatečně probádané předhradí s vlastním obranným valem a zatím neprokázanou branou. Od předhradí byl hrad oddělen dvěma příkopy a mezilehlým skalním hřebenem. Na tomto hřebeni stála brána, při které byla nalezena mimo zbytky drobné stavby i chlebová pec, dnes již zaniklá. Na hraně strmých svahů obíhala hradba, západně od zmíněného skalního hřebene zatočená do droboučké půlkruhové bašty. Zdivo bašty vzniklo ve třech stavebních etapách, napojení na skalní hřeben zaniklo. Další brána stála na severozápadním okraji parkánu. Parkán tvořil předpolí vnitřní hradby a sám byl chráněn slabší hradbou. Z této brány vedla přístupová cesta parkánem pod velkou věží a dál podél západní vnitřní hradby k bráně poslední, která byla součástí vnitřní hradby a ústila do jhozápadního rohu nádvoří. Samotný hrad byl postaven na nepravidelném oválném půdorysu. K výstavbě hradu byl používán místní bílý pískovec, většina ostění, klenební konzoly a žebra byly vyrobeny z pískovce červeného.

V době výstavby hrad zřejmě tvořila mohutná válcová věž na severozápadě, částečně vystupující před až 2,5 m silnou obvodovou hradbu, jež chránila podsklepený palác na nejbezpečnější jihovýchodní straně hradu a nádvoří. Jedná se o tzv. bergfritový typ hradu, kde hlavní věž (bergfrit) měla sloužit jako poslední útočiště obránců. Věž má úctyhodné dimenze – její vnější průměr je 11 m, síla zdi 4 m. Původní výška mohla být až 25 m, dodnes se dochovala do úrovně podlahy 1. patra ve výšce 7,3 m. Sloužila také k pohledové kontrole okolí a ochraně hradu ze směru přístupu. Zajímavostí je drobná komora v síle zdi, přístupná z přízemí věže. Její účel je nejasný, uvažuje se o funkci trezoru či záchodu.

V přízemí nejstaršího jižního paláce se nacházela tzv. konzolvá místnost, nazvaná podle konzol, které nesly žebrovou klenbu o dvou křížových polích. Nad ní bylo plochostropé patro, vytápěné od 14. století kachlovými kamny. Hlavní reprezentační prostory se zřejmě nacházely v prvním, resp. druhém patře východního paláce. Podle nálezu fragmentů okenních kružeb, klenebních svorníků a žebor se zde nacházel hlavní sál o rozměrech cca 15 x 7 m, sklenutý třemi poli křížové žebrové klenby. I tyto prostory byly zřejmě vytápěny kachlo-

vými kamny, ačkoliv na počátku existence hradu ve 13. století zde lze předpokládat teplovzdušné vytápění, obsluhované ze dvou komor v mezipatře nad jihovýchodními sklepy.

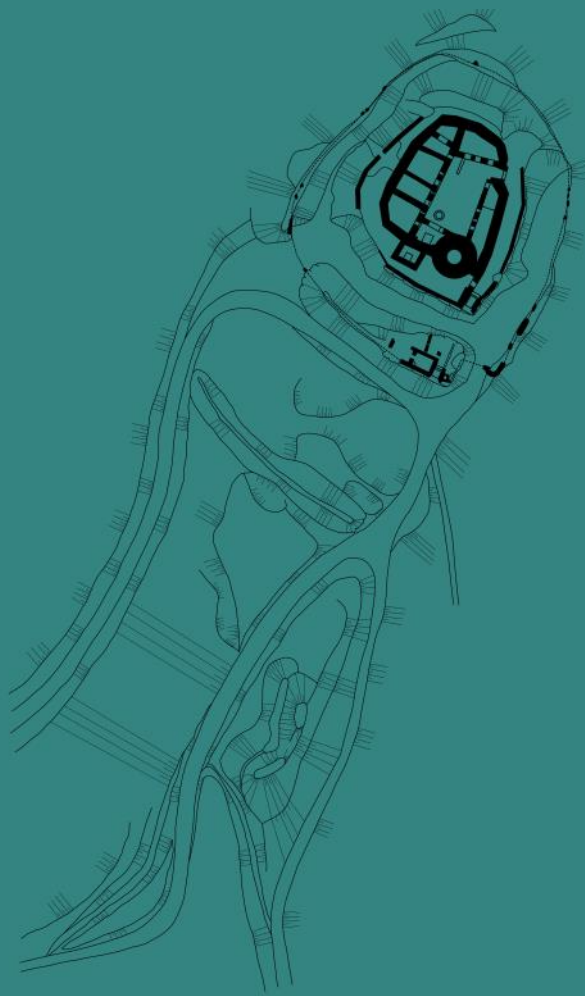
V dalších stavebních etapách ve 14. století došlo k prodloužení paláce podél východní hradby a byl postaven západní palác s napůl zahloubenou místností přístupnou dodnes zachovaným hrotitým portálem. Hrad doplnila i tzv. kovárna, menší klenutá stavba přiléhající k vnější straně severního úseku hradby, která nejspíše byla nejstarší kuchyní. Pravděpodobně v 15. století byl stavební vývoj hradu dokončen stavbou dymníkové kuchyně, vložené mezi východní palác a věž. Paláce byly určitě nejméně jednopatrové, přičemž dochované trámové kapsy a torza dveřních výklenků dokládají, že první patra byla přístupná z dřevěných pavlačí vysazených do nádvoří. Střechy byly podle nalezených hřebíků, tzv. šindeláků, kryty dřevěným šindelem.

V severní části nádvoří o rozměrech 11 x 20 m se nachází hradní cisterna, do které byla pravděpodobně sbírána dešťová voda. V ploše celého nádvoří se dochovala autentická kamenná dlažba, vyspádovaná jak směrem k cisterně, tak ke kanálku, původně krytému kamennými deskami, který odváděl dešťovou vodu branou ven z hradu.

POSTUPNÁ OPRAVA HRADU A TRVALÉ ZASTŘEŠENÍ, SDRUŽENÍ PRO VÍZMBURK, Z. S. JAKO SPRÁVCE HRADU

Vizmburk je státní hrad ve správě Národního památkového ústavu, který v roce 2006 zahájil zabezpečovací práce k zajištění nejvíce ohrožených částí zříceniny. Péči o hrad v současnosti zajišťuje Sdružení pro Vizmburk, z. s., které ho má od roku 2012 v pronájmu. Stará se o návštěvníkový provoz, kulturní program, průběžnou údržbu hradního areálu i jeho postupnou obnovu. V roce 2012 byla zpracována koncepce trvalého zastřešení hradu, na kterou navázalo zpracování projektové dokumentace. Podle ní byla v roce 2013 nad západním křídlem hradu postavena pultová střecha. Stejným způsobem byl v roce 2020 zastřešen celý hrad. Od roku 2014, kdy byl hrad Vizmburk v omezeném režimu poprvé oficiálně zpřístupněn veřejnosti, probíhaly rekonstrukční a zajišťovací práce na hradním zdivu – doplněno a zpevněno bylo zdivo věže, následovala obvodová hradba a vybrané úseky vnitřního hradu. Jednalo se o složitý proces, při kterém bylo opravováno zvětralé zdivo, jehož líc bylo často nezbytné přezdívat a doplňovat tak, aby se nadále nerozpadalo.

V roce 2015 byla ve spolupráci s obcí Havlovice a díky finanční podpoře Nadace ČEZ otevřena stálá expozice archeologických nálezů *Příběh ztraceného hradu*, která se nachází v budově Základní a mateřské školy v Havlovicích. Expozice návštěvníkovi představuje hrad Vizmburk a život na něm prostřednictvím archeologických nálezů z výzkumu hradu. V následujících letech byla doplňována expozice, probíhaly sanační práce na obvodu hradu a vylepšování zázemí správy. Například v roce 2025 byla opravována západní část parkánové hradby na severní straně a vstup do ohrazené části areálu. Přitom byla odhalena i drobná půlkruhová bašta.

VIZMBURK
STÁTNÍ HRAD

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM 1972–1984

Další historie hradu se začala psát až v roce 1972, kdy byl zahájen rozsáhlý archeologický výzkum Archeologického ústavu ČSAV pod vedením PhDr. Antonína Hejny, CSc. (1920–1986). Celá generace mladých archeologů a studentů se zúčastnila ojedinělého výzkumu, kdy se o Vizmburku rovněž hovořilo jako o „východočeských Pompejích“.

Před zahájením archeologického výzkumu se na zalesněném pahorku rýsovaly pouze nepatrné zbytky zdíva. Původně se předpokládalo, že zde budou zjištěny pozůstatky dřevohliněných staveb s minimem kamenných konstrukcí. V průběhu archeologického výzkumu byly oproti očekávání odhaleny pozůstatky gotického hradu, jehož zdivo dosahovalo v některých místech výšky až 8 m. Kromě objevu samotného hradu s množstvím architektonických článků zde bylo získáno velké množství archeologických nálezů, které vypovídají o životě posledních obyvatel hradu. Patří mezi ně například kamenné koule dělové i nahrubo opracované do praku, měděný kotel, manikúra či náprstek. V roce 1984 byl výzkum po odkrytí jádra hradu ukončen. Archeologické nálezy nebyly kompletně zpracovány, což ztěžuje jejich interpretaci. Naše představa o podobě hradu v době jeho zániku tak zůstane do vysoké míry hypotetická a zřejmě nikdy už nedokážeme přesně popsat podobu jednotlivých vnitřních prostor hradu, především těch obytných a reprezentačních.

Pískovcový prvek se zvířecí figurou, pravděpodobně z věže.

15. století bylo připojeno k náchodskému panství. V roce 1545 je Vizmburk při prodeji náchodského panství zmíněn jako pustý hrad. Lze předpokládat, že po poboření a vypálení v roce 1447 byl hrad používán i jako zdroj stavebního materiálu a postupně zanikal a mizel ze zřetele lidí, až zdi a stavební rum téměř skryl les. Přesto se o Vizmburku vědělo a v 19. století, kdy dochází k oživení zájmu o historii a památky, byl i „turisticky“ příležitostně navštěvován, jak o tom svědčí dnes již zaniklý nápis na vnitřní straně ostění hrotitého portálku vedoucího z nádvoří do jižních sklepů. Křídou psaný nápis s datem 20. října 1829 a jmény Regner, Müller a Vith svědčí i o tom, že v první třetině 19. století ještě bylo sklepení přístupné. Oněmi podepsanými návštěvníky byli rodák z mlýna pod hradem P. Josef Regner-Havlovický, v té době zámecký kaplan v Náchodě, zámecký důchodní Jan Müller a náchodský kněz P. Jan Vít. Je možné, že s nimi hrad navštívil i vlastenecký kněz a historik Josef Myslimír Ludvík, který sklepy popsal ve svém rukopisu o památkách Náchoda.

ve funkci dlouho nesetřval. Hned v následujícím roce 1304 ho v Praze zavraždil jeho soused Jan Vlk, kterého měl Tas neprávem odsoudit k životu psance a připravit ho o majetek.

Dědicem celého panství se stal Tasův syn Jaroš, který kromě statků zdědil i prchlivou povahu. O jeho sporech se zderazským klášteřem, který měl na Trutnovsku pozemkové majetky, se dozvěděl samotný papež. Jaroš nakonec své majetky prodal a roku 1309 je jako majitel hradu zaznamenán Milota z Pnětluk a Vizmburku. Dalším majitelem hradu byl Arnošt z Hostyně, který jej před rokem 1330 směnil s pány z Dubé za Pardubice. Drželi jej společně bratři Hynek Crha, Hajman, Hynek Hlaváč a Václav. O této směně jsme informováni listinou Karla IV., který ji roku 1357 dodatečně vydal pro svého arcibiskupa Arnošta z Pardubic, syna Arnošta z Hostyně.

V roce 1336 si bratři společný majetek rozdělili a vizmburské panství připadlo Hynku Crhovi, který hrad držel do roku 1347. Dále hrad patřil až do svého zániku po tři generace jeho potomkům.

Posledním majitelem hradu se stal roku 1420 Jiří z Dubé a Vizmburku. Jiří byl obratným politikem, který se v době husitských válek střídavě stavěl po bok sirotčí šlechty či císaře Zikmunda. Roku 1436 získal od císaře Zikmunda další statky ve východních Čechách: Vildštejn, Chotěboř, Drobovice a Žleby, na kterých se Jiří usídlil a kde roku 1450 bez potomků zemřel. Zatímco se Jiří z Dubé a z Vizmburku věnoval vysoké státní politice, byly jeho statky na severovýchodě Čech řízeny správci, kteří spolu s posádkami okolních hradů podnikali loupežné výpravy do sousedního Slezska a Lužice. Ačkoliv tyto nájezdy citelně škodily slezským a lužickým městům, nedošlo díky jeho obratné politice k otevřenému konfliktu. Hrad Vizmburk byl napadanými městy a knížaty spolu s dalšími hrady v okolí vykoupen a zbořen.

O zániku hradu se ve *Starých letopisech českých* uvádí k roku 1447: *...téhož roku po sv. Duchu všechna knížata slezská spolu s městy Vratislaví, Svídnicí, Zhořelcem, Budyšínem, Žitavou a dalšími městy, která jim patřila, vytáhli, a když mezi sebou sebrali peníze, vykoupili od pánů a zemanů hrady, ze kterých jim silně škodili a loupili, jako Vizmburk pana Jiříka Vizmburského z Dubé, Adršpach pana Hynka Červenohorského, Žacléř patřící kdysi panu Hanušovi z Varnsdorfu, Belver a Skály pana Jana Salavy. Hrady zaplatili hotovými penězi a pak je zbořili a zničili. Ale vesnice a platy z nich všem uvedeným pánům ponechali.*

Vizmburské panství patřilo po roce 1450 Jiřímu z Poděbrad a poté jeho synovi Jindřichovi, knížeti z Minstrberka. Na konci

HISTORIE HRADU

Jméno hradu Vizmburk je poprvé uvedeno v Dalimilově kronice k roku 1279 v podobě predikátu Tasa z Vizmburku. Tas pocházel z významného rodu erbu zlatého třmene, který se významnou měrou podílel na kolonizaci severovýchodních Čech ve 13. století v oblasti středního a dolního toku Úpy a také horního toku Metuje. Příslušníci tohoto rodu zastávali významné funkce ve správě královského majetku – působili jako kasteláni na královských hradech. Centrem jejich držav bylo území kolem středního a dolního toku řeky Úpy.

Samotné jméno hradu se v historických pramenech a literatuře objevuje v mnoha podobách. Setkáváme se s variantami *Visseberg, Wyssenburg, Wissumburg, Wizenburch či Vissinburg*. August Sedláček ve svých *Hradech, zámcích a tvrzích Království českého* užívá v roce 1887 název *Visemburka* k původu názvu uvádí: *hrad Visemburk (původně Wisimburk, tolik jako Weissenburg neb Bělohrad)*. V průběhu 20. století se název ustálil na variantách *Vízmburka* *Vízmburk*.

Tas z Vizmburku je prvním známým majitelem hradu. Poprvé je zmíněn v Dalimilově kronice, která líčí k roku 1279 boje českých pánů proti vojskům markraběte Otty Braniborského. Snad za svoji oddanost české koruně zastával Tas následně důležité posty ve správě královských majetků v Polsku, např. byl kastelánem v Krakově a Sandoměři či později starostou na Kujavách a v Pomořanech, které v té době náležely českému království. Roku 1303 Tasova kariéra dosáhla vrcholu. Stal se podkomořím českého království. Tato funkce náležela nejmocnějším mužům království z okolí samotného krále. Tas však

Hrad Vizmburk stojí uprostřed lesů na úzkém ostrohu neda-leko Havlovic asi 100 metrů nad ohbím řeky Úpy. Založen byl někdy ve 2. polovině 13. století, pravděpodobně Tasem z Vizmburku z rodu erbu zlatého třmene, který kolonizoval území podél středního toku Úpy. Nesporně bohatý šlechtic s vysokým postavením u dvora krále Václava II. si zde nechal postavit reprezentativní bohatě vybavené sídlo, což dokládají četné nálezy architektonických článků. Poslední majitel hradu před jeho zničením Jiří z Dubé a Vizmburku přesídlil v roce 1437 na nově získané panství Žleby, které bylo blíž Praze. Vizmburk a jeho další statky na severovýchodě Čech od té doby spravovali dosazení správci. V neklidné době po husitských válkách docházelo k loupežným nájezdům posádek českých pohranič-ních hradů do Slezska. V roce 1447 proto slezská a lužická města a knížata některé hrady včetně Vizmburku vykoupila a pobořila. Od té doby hrad pustnul, zanikal a nakonec ho skryl les.

Na konci 19. století se Vizmburk jevil jako zalesněný pahorek s patrnými příkopy a několika ze země vystupujícími zdmi včetně prohlubně v místě vnitřního prostoru věže. O to větší bylo překvapení, když se v průběhu archeologického výzkumu v letech 1972–1984 podařilo odkryt rozsáhlé torzo se zachovanými zdmi až do výše 8 m na úrovni 1. patra, včetně hradní cisterny či dochovaného původního dláždění nádvoří. Vizmburk se tak stal významným dokladem hradního stavitelství bohatnoucí šlechty za vlády posledních Přemyslovců a nástupu Lucemburků na český trůn. Během archeologického výzkumu i po jeho ukončení byl hrad až do nedávné doby zajištěn pouze provizorně a odkryté, neošetřené zdivo zvětrávalo a rozpadalo se. Od roku 2006 bylo postupně opravováno a v nezbytné míře doplňováno. V roce 2013 byla nad západním palácem postavena první trvalá střecha. Tímto způsobem byl do roku 2021 postupně opraven a zastřešen celý hrad, který tak již dále nechátrá a stal se bezpečným a poučným místem pro milovníky historie a hradních zřícenin.

